

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора, завідувача кафедри адміністративної діяльності ННІ № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ Джафарової Олени В'ячеславівни на дисертацію Орел Анастасії Олексіївни на тему: «Адміністративно-правові засади запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Проблема дискримінації за ознакою гендерної ідентичності висвітлює недосконалість адміністративно-правового регулювання у сфері захисту прав людини. Хоча Україна на рівні міжнародних зобов'язань визнає необхідність боротьби з усіма формами дискримінації, на практиці механізми адміністративного запобігання залишаються слабкими й часто неефективними. Адміністративне право покликане забезпечувати оперативність та дієвість заходів реагування на порушення прав людини. Водночас, у випадках дискримінації за ознакою гендерної ідентичності адміністративні процедури не завжди адаптовані для розгляду специфіки таких справ, що вимагає чітких адміністративних інструментів.

Особливої уваги потребує проблема недовіри потерпілих до державних органів, що обумовлена низькою ефективністю механізмів захисту. Цей фактор створює ситуацію прихованої дискримінації, яка не фіксується офіційною статистикою й залишається поза межами правового реагування.

Отже, переосмислення ролі адміністративного права у боротьбі з дискримінацією за гендерною ознакою – це вимога часу, продиктована як міжнародними стандартами, так і внутрішньою потребою суспільства у забезпеченні рівності та справедливості. Ураховуючи вище зазначене, дослідження Орел Анастасії Олексіївни на тему: «Адміністративно-правові засади запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності» є актуальним науковим викликом.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача. При вивченні дисертаційної роботи та наукових публікацій авторки з'ясовано,

що дослідження є структурованим, логічним, послідовним і відповідає заявленій меті та поставленим завданням, відображеним у роботі.

Авторкою здійснено аналіз достатньої кількості доробок вітчизняних і зарубіжних вчених та науковців, а також положень як національного, так і міжнародного законодавства для адаптації компаративістичного досвіду запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності, що свідчить про теоретичну та практичну значущість тематики дисертаційної роботи.

Також слід відмітити, що всі розділи дисертаційної роботи побудовані за принципом пропорційності, взаємовиключення та непересічності, характеризуються єдністю змісту, в результаті чого автору вдалося виконати поставленні завдання та надати обґрунтовані висновки, пропозиції та рекомендації з удосконалення адміністративного законодавства в частині запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності.

Основні наукові результати дисертаційної роботи опубліковано у десять наукових публікаціях, серед яких сім статей – у наукових фахових виданнях та три тези доповідей, які оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях.

Здійснення аналізу дисертаційного дослідження та наукових публікацій дає підстави стверджувати про факт обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження в галузі адміністративного права, їх цінності для теоретичного і практичного застосування в межах виконаних дисертантом завдань, а також про те, що дослідження Орел А.О. здійснено на високому науковому рівні, а наукові публікації висвітлюють положення всіх розділів дисертаційної роботи.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. За своїм характером дисертаційне дослідження є дисертація є новітнім монографічним дослідженням у сфері адміністративно-правових засад запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності в Україні, в результаті здійснення якого визначено проблеми та

запропоновано сучасні напрямки адаптації чинного адміністративного законодавства. Визначено спеціальні принципи запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності в Україні до яких віднесено: – превентивність функцій суб'єктів адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії дискримінації; – законодавче визначення форм дискримінації за ознакою гендерної ідентичності; – обов'язковість процедур звітності суб'єктів; – ефективність адміністративного механізму розгляду скарг, заяв та надання адміністративних послуг; – розширення прав і можливостей жінок; – популяризацію нетерпимості до форм дискримінації; – дотримання міжнародних стандартів; – гарантованість юридичного механізму захисту від проявів дискримінації; – відповідальність за дискримінаційні дії.

Сформовано види адміністративних інструментів запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності, до яких віднесено: видання нормативно-правових та індивідуальних актів; укладення адміністративних договорів; контроль; моніторинг; інформаційно-роз'яснювальна робота; просвітницька діяльність; організація навчання, тренінгів; планування; надання адміністративних послуг; організація надання соціальних послуг та допомоги; обмежувальний припис; взяття на профілактичний облік; виконання спеціальних програм; адміністративну відповідальність; забезпечення та сприяння науково-дослідної та експертної діяльності; організаційне забезпечення співробітництва та координації.

Також, авторкою удосконалено сутність гендерної сегрегації як форми дискримінації, що полягає у стійкому закріпленні ролей та соціальних функцій, які ґрунтуються не на об'єктивних факторах, таких як компетентність чи професійні навички, а на стереотипах та традиційних уявленнях про «чоловічі» та «жіночі» сфери діяльності, що призводить до обмеження професійного вибору, зниження соціально-економічного статусу певних груп та формування дисбалансу в розподілі трудових ресурсів.

Отримали подальшого розвитку напрямки покращення адміністративного законодавства щодо здійснення запобігання та протидії дискримінації за ознакою

гендерної ідентичності через впровадження комплексних заходів, серед яких обов'язково мають бути: – розробка механізмів адаптації міжнародних стандартів захисту прав людини до національного контексту, враховуючи історико-культурні особливості України; – запровадження гендерного підходу в освіті; – посилення міжсекторальної співпраці, інтегруючи зусилля органів державної влади, громадянського суспільства та наукових інституцій для глибокого вивчення гендерних проблем та розробки інноваційних рішень тощо.

Також сформовано можливості адаптації компаративістичного досвіду запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності в національну правову систему щодо визнання на законодавчому рівні гендерної ідентичності на основі самовизначення (за досвідом Норвегії, Литви), активного залучення громадських організацій як суб'єктів запобігання та протидії дискримінації (за досвідом Великої Британії), використання медіації як способу припинення дискримінації (за досвідом Польщі).

Загалом, у роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації як теоретичного характеру так і, пов'язанні з ними рекомендації щодо практичного застосування, що свідчить про цілісність, завершеність та значущість новизни отриманих результатів.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Авторкою проаналізовано та використано у дисертаційному дослідженні вагомі, ґрунтовні дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених науковців, в яких аналізувалися методологічні аспекти адміністративно-правових засад запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності в Україні.

Мета роботи полягає в тому, щоб визначити адміністративно-правові засади запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності, та на основі практики діяльності суб'єктів запобігання та протидії дискримінації, сформулювати напрямки та можливості адаптації адміністративного законодавства України щодо запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної

ідентичності до вимог міжнародних стандартів, з урахуванням специфіки національної правової системи.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Про високий рівень виконання поставленого завдання та оволодіння здобувачка методології наукового дослідження свідчить використання, обраних з урахуванням мети та завдань, об'єкта та предмета дослідження, сукупністю загально-філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження (діалектичний, синергетичний, формально-юридичний, аналізу та синтезу, класифікації, аналогії та правового прогнозування, порівняльно-правовий).

Завдяки такій широкій методологічній базі, поставленні авторкою, задля досягнення мети дисертаційного дослідження, завдання виконанні на високому методологічному рівні, що слугує підтвердженням оволодіння здобувачкою методологією наукової діяльності.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Сформульовані дисертанткою в своїй роботі висновки й пропозиції можуть бути використано у науково-дослідній діяльності та освітньому процесі, про що свідчить практичне значення результатів дослідження.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційне дослідження Орел А. О. має чітку структуру, визначену вимогами, що викладені в положеннях МОН та, зокрема, у Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність. Визначено мету, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження та поставлено наукові завдання. Зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами,

темами. Охарактеризовано методи дослідження з зазначення підрозділів, в яких автор їх використовував. Окреслено наукову новизну отриманих результатів, що зумовлена характером обраної теми та підходом до її дослідження, практичне значення отриманих результатів та викладено дані щодо проходження основними теоретичними положеннями та практичними результатами апробації.

У першому розділі «Теоретико-правові засади запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності» розкрито правовідносин, що виникають у процесі запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності та їх правова природа, виділено систему суб'єктів запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності, виділено адміністративне законодавство щодо здійснення запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності, розкрито принципи запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності.

У другому розділі «Організація здійснення запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності» визначено форми дискримінації за ознакою гендерної ідентичності. Виділено адміністративні інструменти запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності. Розкрито адміністративні процедури запобігання дискримінації за ознакою гендерної ідентичності. Визначено адміністративно-юрисдикційну діяльність як складова протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності.

У третьому розділі «Напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності» розкрито можливості адаптації адміністративного законодавства України щодо запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності до законодавства Європейського Союзу. Розкрито зарубіжний досвід запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності та можливість його адаптації в національну правову систему.

В підсумку кожного розділу та всієї дисертаційної роботи, дисертантка наводить висновки, які відповідають змісту проведеного наукового пошуку

кожного розділу та дослідження загалом, які свідчать про пропорційне виконання поставлених наукових завдань та як результат – досягнення авторкою поставленої мети дослідження.

При цьому сформульовані висновки та пропозиції є достатньо аргументовані та оригінальні, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Результати дисертаційного дослідження Орел Анастасії Олексіївни на тему: «Адміністративно-правові засади запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності» є достатньо обґрунтованими і виваженими, а тому можуть використовуватись у подальших наукових пошуках, освітньому процесі у вищих навчальних закладах, а також при підготовці наукових публікацій та монографічних досліджень.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Позитивно оцінюючи отримані Орел Анастасії Олексіївни результати здійсненого дослідження, підкреслюючи їх наукову та практичну цінність, необхідно звернути увагу на деякі дискусійні питання.

1. У підрозділі 1.1 при визначенні поняття «гендерна ідентичність» слід було б більш конкретно інтегрувати до визначення юридичну складову, підкреслюючи право особи на юридичне визнання обраної гендерної ідентичності.

2. Кінцевий висновок до підрозділу 1.3 має загальний та декларативний характер, без конкретизації змісту. Положення “закони України”, “підзаконне регулювання”, “міжнародні стандарти” сформульовані надто загально та не зазначено, які саме закони мають на увазі. Також не розкрито, які саме “акти стратегічного характеру” відіграють вагому роль (державні стратегії, плани дій тощо).

3. При формуванні особливостей адміністративно-юрисдикційної діяльності (підрозділ 2.4) як складової протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності замало прив’язки до специфіки дискримінації за ознакою

гендерної ідентичності, з акцентом на адміністративно-юрисдикційну діяльність у загальних рисах. Авторці слід було б розширити специфічні риси, які виникають саме у сфері протидії дискримінації за гендерною ідентичністю (наприклад, потреба у забезпеченні конфіденційності процедур, захист вразливих груп, запобігання повторній дискримінації через розголошення фактів гендерної ідентичності тощо).

Зазначені зауваження та рекомендації носять дискусійний характер і не знижують загалом високого теоретико-методологічного рівня та практичної значущості представленого до захисту дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам.
Дисертація Орел Анастасії Олексіївни на тему: «Адміністративно-правові засади запобігання та протидії дискримінації за ознакою гендерної ідентичності» є завершеною, самостійно виконаною кваліфікованою науковою працею, що має вагомe теоретичне і прикладне значення, яка відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її авторка – Орел Анастасія Олексіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент
завідувач кафедри
адміністративної діяльності ННІ № 3
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Олена ДЖАФАРОВА